

Yavuz Selim Karakışla,

Eski Hayatlar Eski Hatıralar (Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgelerle Gündelik Hayat: 1760-1923),

İstanbul: Doğan Kitabevi, 2015, 462 s., ISBN: 978-605-0929-24-9

Karakışla'nın kitabı aylık *Toplumsal Tarih* dergisinde, Nisan 1999 tarihli 64. sayısından başlayarak derginin Haziran 2007 tarihli 162. sayı arasında "Arşivden Bir Belge" kısmında yayımlanan ve bir arşiv belgesinin hikâyesini anlatan yazılardan ibarettir. Birden başlayarak her belgeye numara verilmiştir. Her belgeden önce ilk olarak konuyla ilgili aydınlatıcı bilgiler ve olay hakkındaki görüşlere değinildikten sonra belgenin transliterasyonu eklenmiştir.

Kitapta, olaylar ve kişiler son derece zengin içerikleri haiz bir çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, konuların daha akılda kalıcı olması adına üç sınıflandırmaya tabi tutulacaktır. İlk olarak, mekânsal açıdan olaylar, imparatorluk başkenti ile sınırlı kalmamış, elbette Dersaadet ile Üsküdar, Galata, Eyüp, Tokat, Basra, İzmir, Selanik, Rumeli gibi Osmanlı bölgeleri ile Avusturya, Rusya gibi komşu ülkelerle ilişkiler bazında konular kitaba dâhil edilmiştir. Bu durum, adeta imparatorluğun bir fotoğrafı gibi olmuştur, bu da sevindiricidir. Çünkü örneklerle tarihe tanıklık etmek dimağa netlik kazandırır. İkinci olarak, zamansal açıdan olaylar, makul bir seyir izlemiştir denebilir. En eski tarihli belge 1760 iken en yeni belge 1923 tarihlidir. Bu üç asırlık zaman dilimi, bir genellemeye gitmek gibi kaygısı olmayan bu kitap için de normal karşılanmalıdır.

Son olarak, içerik açısından olaylar ise kitapta anlatılan belgeler hakkında fikir vermesi için üzerinde durulacak bölümdür. Kuşların neslinin korunması, güneş tutulması, yağmur duası, işkence, deprem, üfürükçülük, tarih kongresine delege atama, doksanlık sahtekâr Emine Azize Hanım'ın cezasının affedilmesi, İzmir Bankası, casus Hristo Yuva'nın idamı, dergiler ve gazeteler hakkında kararlar, mangal kömüründen zehirlenen inşaat ameleleri, kurban derileri, trafik kazaları, konyakçı Selime Hatun, Avrupalı mürebbiyeler, sokak çocukları, kayıp çırak, Meşrutiyet pulları, şehzadenin sünnet düğününün alışveriş listesi, Sultan Abdülaziz'in intihar etti(rildi)ği makas gibi ilgi çekici olaylar kitaba alınmıştır. Osmanlı toprakları dışındaki Rusya ile ilgili olarak Rusya nihilistlerinin Osmanlı ile ilişkilerini içeren bir belge işlenmişken; Sultan Abdülaziz'in Avusturya seyahatinde çektiirdiği fotoğraflar ile Viyana'daki Osmanlı tiftikçileri konuları ile de

Avusturya kitaba girmiştir. Konu seçimine bakıldığında görülen tarihin sadece savaş, kıtlık, göç vb. toplumsal hadiselerden oluşmadığı bunlarla beraber kişisel yaşantıların da bu ilme dâhil edildiği gerçeğidir.

Konular gereğinden fazla çeşitlilik içermektedir ve aralarında bağlantı yoktur. Fakat yazar, belgeleri belirlerken, tarih araştırmaları için yeni alanlar açacak belgeleri seçmeye özen gösterdiğini; kendi ilgi alanının da bunda etken olduğunu; gündelik hayata dair her şeyin tarihinin ilgi alanına girdiğini göstermek amacıyla bunu yaptığını belirterek meseleye açıklık getirmektedir (s. 18). Kitabın kurgusu da bu açıklama gereği oluşturulmuştur. Ayrıca yazar, bu şekilde, tarih ilmiyle uğraşan öğrencilerin konu belirleme ve hatta uzmanlık alanı oluşturma sıkıntılarında da alternatif çözüm sunmuştur.

Yazar, sayısız arşiv belgesinden konu seçerken düşündüğü şeyi, şu satırlarıyla anlatmaktadır ve aslında tarihçilik görüşü hakkında da ipucu vermektedir: "... sıradan insanların, küçük ayrıntıların, minicik olayların, tuhaf olguların, ehemmiyetsiz şeylerin gayet mühim tarihi!..." (s. 14).

Diğer bir dikkat çeken bir husus, Osmanlı reayasının daha çok ahlaka muğayir davranışlar içeren kesimlerinden bahsedilmesidir. Casus Hristo, konyakçı Selime Hatun, Şili'nin Valparaiso şehrinde fahişelik eden Türk kıza, askeri dikimevlerinde işe alınan fahişeler, casus asker Pavlo'nun kurşuna dizilmesi, Dersaadette işsiz güçsüz bir kadın ve sahtekar Emine Azize Hatun örneklerinde görüldüğü gibi, Osmanlı reayasının karanlık kesiminden söz etmek de sağlıklı bir Osmanlı tahayyülü kazandırmaz. Fakat yazar, kitabın önsözünde belgeleri seçerken –yukarıda da belirtildiği gibi- kendi ilgi alanlarına ve kendi çalıştığı konulara yakın konularda olanları seçtiğini söyleyerek duruma açıklık getirmektedir. Bu seçim yazarın idealize edilen "Osmanlı" mefhumu hakkında okurlarda soru işareti bırakmak istemiş olabileceğini düşündürmektedir. Çünkü geçmişte yaşamış ve günümüzde varlığını sürdüren her toplumda daire dışındakiler ile dairenin içindekiler yani genel ahlak normlarına uyan çoğunluk birlikte var olmuştur. Bu açıdan "Osmanlı toplumu" denilince akla günah ve sevaplarıyla yaşamış ve bu dünyadan göçmüş bir toplum gelmesi gerçeğe daha yakın görünmektedir. Bu bağlamda kitabın ihtiyatla okunması gerekmektedir.

İsteğe bağlı olarak tek tek veya sıradan zevkle okunabilecek yazılardan oluşan bu kitaptaki bu "önemsiz" konular bize neyi anlatır? Bize ne katması beklenir? Edebiyatın işlevi gibi okurun empati yeteneğini arttırmaktadır. Bu durum da tarihin ilgi uyandıran yönünü açığa çıkarması bakımından önemlidir. Bu ilgi yazarın,

KİTÂBİYAT

kendine has ve yeknesak olmayan üslubu ve elbette ki belgelerin orijinalliği ile sağlanmaktadır. Yazar, kitabın oluşma serüvenini yazarak tecrübesini de aktarmıştır. Ayrıca yazar, yazı dizisi başladığı zamandan itibaren kendisine yönelen eleştirileri ve bunlara karşı takındığı tavrı da “Hata ve Sevab Cedveli” adlı bölümde okurla paylaşmıştır. Kitap, tarih bölümü öğrencilerinin belge analizinde, konu seçiminde ve Osmanlı toplumunun çeşitli kesimleri hakkında somut bilgiler elde etmelerinde de önemli bir araç olabilecek niteliktedir. Bu açıdan *Toplumsal Tarih* dergisini her ay takip etmeyen kişilerin veya gençlerin işi kolaylaşmaktadır. Üstelik yazarın belgeden önce konuyla ilgili verdiği aydınlatıcı bilgiler, farklı ve deneyimli bir tarihçinin tavrını da göstermesi açısından önemlidir. Yazar, bu açıklamaları Osmanlı Türkçesi bilmeyen okurları için yaptığını söylemektedir.

Kitap, on sekizinci sayfasındaki beş numaralı dipnot ise metodoloji anlamında, mesleğe yeni başlayanlar için çok önemli ipuçları vermektedir. Bir belgenin kritiğinin nasıl yapılacağını gösteren bu dipnottaki bilgiler ışığında, genç tarihçi eline geçen belge ile daha farklı bir ilişki kuracak ve bilimsel tavrın nasıl başlaması gerektiğini görecektir. Bu bilgilerin adeta bir formül niteliğinde olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Kitabın eğitici diğer yönü de mesleğe yeni başlayan veya tarihe ilgi duyanlar için kitapta kullanılan bu belgelerin transliterasyonunu vermesidir. Bu durum Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan bir evrakın nasıl olduğu, kelime zenginliği ve yazışmalardaki resmi dil hakkında fikir edindirmektedir.

Kitabın tarihin popülerleşmesine de katkı sunduğu bir yönü olması önemlidir. Akademiden bir tarihçinin, tarihi belgeleri akademi dışındaki dünyaya da tanıtabilmesi ve ilgi uyandırabilmesi dikkat çekicidir. Üstelik yazar bunu belgeleri yayımladığı tarih dergisi üzerinden yapmıştır. Bu da bize tarihin aslında ilgilenilen bir mecra olduğunu düşündürmektedir. *Toplumsal Tarih* dergisinde, ilk yayımlandığı zamandan beri belge ile bir şekilde ilgisi olan toplumun değişik kesimlerinin kendisine e-mail gönderdiğini belirten yazar, aslında ne kadar geniş tabanlı bir tarih okuru oluşturulabileceğini de göstermiştir. Ayrıca birçok köşe yazarı da belgelerle ilgili köşe yazıları yazmışlardır.

Sonuç olarak, zengin kaynakçası, nitelikli üslubu, arşiv belgelerini yorumlamadaki üstatlığı ile akademik bir kitaba daha imza atan yazar, daire dışındaki Osmanlıların (genel olarak) sakıncalı hallerini akıcı bir üslupla günümüze taşımıştır. Üstelik bu belgelerle günümüz Türk toplumunun birbirinden farklı kesimlerine ulaşmış olan yazar, tarihe ilginin sürmesine katkıda da bulunmuştur. Zevkle okunup değişik

DUYGU TANIDI

çalışma konuları bulanabilecek bu kitap genç Osmanlı tarihçileri için bir başucu kitabı olarak düşünölmekte ve tarih severlerin beğenisini hak etmektedir.

25 Kasım 2016'da kaybettiğimiz Yavuz Selim Karakışla'yı rahmetle yâd ediyoruz.

Duygu Tanıdı

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Khaled el-Rouayheb,

**Islamic Intellectual History in the Seventeenth Century:
Scholarly Currents in the Ottoman Empire and the Maghreb,**

New York: Cambridge University Press, 2015. xvi + 399 pp.,
ISBN 978-110-7042-96-4.

In this ambitious and extensive project, Khaled el-Rouayheb aims to destroy the historiographical biases that belittle the value of early modern intellectual history in the Islamic world. Ironically, multiple perspectives have rendered derogatory verdicts on the legacy of the early modern period –perspectives that have otherwise been extensively challenged in fields other than intellectual history. In the case of historians of the Ottoman Empire, the intellectual figures of the sixteenth century still represent the pinnacle of Ottoman greatness, followed by decline in subsequent centuries (with allowance for perhaps a few “exceptional” cases, such as Katib Çelebi). In the case of Arabists, the view is even more dismal, for the period from the collapse of the ‘Abbasids up until the revival of Arabic language and literature in the nineteenth century is viewed as a period of uninterrupted stagnation and decline. And finally, in the case of Islamist perspectives, the early modern period is viewed as a period marked only by *taqlid* or “imitation,” mixed with crude forms of Sufism and idolatrous or syncretic practices that corrupted the original foundations of Islam.

Challenging this conventional wisdom is further complicated by the dense, technical, and sometimes lengthy nature of the sources, which often took the form of commentaries or “glosses” on older works from an earlier period. When combined with the biases of modern scholars toward an anti-elitist historiography